

Renovació pedagògica i formació permanent

Carme Amorós i Basté*
Jordi Baldrich i Roselló
Salvador Carrasco i Calvo

En dues ocasions anteriors i en circumstàncies ben diferents per alguns de nosaltres, hem opinat o escrit sobre la formació permanent del professorat des d'aquesta «Tribuna» de *Temps d'Educació*, per descriure les previsions del Pla de Formació del Departament d'Ensenyament (núm. 2, 1990) o per opinar i comentar les orientacions de la Comunitat Europea sobre la matèria (núm. 5, 1991). En aquesta ocasió intentem aproximar-nos al tema des de la perspectiva de la Renovació Pedagògica i reflexionar sobre la marxa i la situació actual del Pla de Formació.

* Carme Amorós i Basté: Llicenciada en Pedagogia i Psicologia, Tècnic del Cos Superior d'Administració de la Generalitat de Catalunya i Cap de Servei de Planificació i Programació.

Jordi Baldrich i Roselló: Professor titular del Cos de Secundària i Cap del Servei d'Execució i Avaluació.

Salvador Carrasco i Calvo: Catedràtic d'Escola Universitària (Àrea de Sociologia) a la Universitat de Barcelona i Sots-director General de Formació Permanent.

Adreça professional: Departament d'Ensenyament (Generalitat de Catalunya). Sots-direcció General de Formació Permanent. Avinguda Diagonal, 682, 4a. planta. 08034 BARCELONA.

Unes consideracions prèvies

Parlar de renovació pedagògica a Catalunya té connotacions que no podem obviar. Una de les més importants és, potser, la significació històrica del moviment pedagògic que evoca l'esforç col·lectiu en pro de la reforma escolar al llarg del segle xx i els intents de transformació dels mètodes pedagògics i del conjunt del sistema educatiu. Aquest escrit, però, és limitat en el tractament de la renovació pedagògica, tant per la seva extensió com pels propòsits que ens hem fixat de relacionar renovació pedagògica i formació permanent del docents.

El concepte mateix de renovació pedagògica ens porta de la mà a la vella tradició de l'Escola Nova Catalana, per reafirmar la intenció que a l'escola tot sigui al servei de l'educació de persones integrades a la societat, com a ciutadans lliures, responsables i crítics. Els alumnes han d'ésser subjectes actius en la seva formació, amb capacitat de discerniment i participació. La renovació pedagògica evoca un model d'escola oberta a la societat i a la vida, en la qual els aprenentatges a què s'inicia els alumnes siguin significatius i propers a la vida social; una escola capaç d'introduir nous elements culturals i tecnològics i d'obrir-se als reptes d'una nova situació. La preocupació per la renovació de l'escola ha anat sem-

pre lligada al contacte amb realitats i iniciatives d'innovació pedagògica d'Europa i d'altres països del món i als nous plantejaments de les ciències de l'educació. En els darrers anys, amb motiu de la reforma, s'ha realitzat un intens esforç de renovació per part de molts equips de professionals que s'han incorporat als treballs de comissions preparatòries de la nova ordenació curricular i de l'experimentació de la reforma educativa, des de la inquietud i el coneixement del que passa i es fa a d'altres països en aquest mateix camp.

La renovació pedagògica passa, en primer terme, per l'escola i per la feina quotidiana dels docents. Avui la pedagogia catalana continua sent renovadora i, malgrat les limitacions que trobem, podem afirmar que vivim un moment històric decisiu i amb una forta inquietud per la millora qualitativa de l'ensenyament. I és que la renovació pedagògica apunta avui cap a la *millora qualitativa* del sistema educatiu. La qualitat de l'ensenyament passa per la qualificació dels professionals, per la seva formació inicial i permanent, que els ha de capacitar per assolir els objectius de què venim parlant. Certament, la formació no és l'única variable que cal tenir en compte en parlar de la qualitat de l'ensenyament, però n'és una de fonamental.

La reforma educativa s'ha convertit en el factor orientatiu principal dels esforços de renovació pedagògica dels darrers deu

anys. La innovació que introdueix la reforma ha marcat els principals esforços realitzats entre nosaltres en el camp de l'ensenyament i ha condicionat l'establiment de les prioritats educatives en la planificació de la formació permanent. Cal preparar el professorat per al nou model, donar a conèixer els objectius i les modificacions que comporta la reforma i, a mida que es vagi implantant, acompanyar el procés amb la formació pertinent i adequada. Així, la formació permanent esdevé un factor potenciador i motriu de la reforma, donat que el Pla de Formació està concebut en el seu marc i pretén ser un instrument al servei del desenvolupament professional dels docents, per tal de donar resposta als problemes i desafiaments de la nova situació.

Com es pot veure, s'han proposat objectius ambiciosos. Creiem que la tensió entre la realitat i les aspiracions marca la nostra situació. Hi ha qui viu o concep la renovació pedagògica com a afirmació categòrica i utòpica. Tanmateix, cal traduir les conviccions en accions plausibles que parteixin del reconeixement de la realitat complexa de l'ensenyament i dels límits que s'imposen a l'acció educativa, en la seva quotidianitat. Creiem que necessitem, com mai, una renovada mentalitat utòpica, dotada de positivitat i equanimitat, amb capacitat d'acoblar-se a la situació real i d'analitzar afina- dament i curiosa els diversos aspectes d'allò que tradicionalment hem reconegut i identificat com

a reforma escolar i renovació pedagògica.

L'esforç de renovar la nostra pedagogia és alhora col·lectiu, institucional i personal de molts docents. Volem destacar, entre d'altres, les iniciatives de les administracions públiques per a la millora del sistema educatiu i l'aportació d'homes i dones a qui no preocupa sortir de l'anonimat i que, també avui, sovint lluny dels grans centres urbans, sense tenir-ne prou amb la tasca diària de l'escola, es mouen i s'organitzen per obrir-se «les portes d'un nou món d'informació, concepció de mètodes i procediments didàctics i metodològics, que s'experimenten en els països capdavanters de la pedagogia internacional». Així veia Pere Vergés l'obra dels mestres que varen potenciar i fer possible l'Escola d'Estiu durant l'època de la Mancomunitat. Creiem que la innovació educativa i el treball en pro de la renovació de l'escola catalana es donen als dos nivells, en una simbiosi cada vegada més afermada. Ningú no té l'exclusiva de la renovació pedagògica perquè de renovació n'hi pot haver, i n'hi ha, a l'escola pública i a la privada, a l'escola confessional i a la laica, a les entitats privades i a l'administració pública. Aquesta és una realitat plural. Tot plantejament sectorial o excloent contradiu l'àmplia base que la renovació pedagògica ha tingut sempre a Catalunya. Hi ha fets que ens obliguen, encara el mes de juliol de 1995, a dir que és inquietant

l'actitud dels qui identifiquen la renovació pedagògica amb plantejaments de sector, oblidant que no existeix *una* renovació pedagògica i que *la* renovació pedagògica no hauria de ser instrumentalitzada per a finalitats diferents de les que li són inherents. Acabar de professionalitzar tot aquest ampli corrent no és cosa fàcil, ni que es pugui fer en quatre dies. És, dissortadament al nostre parer, una matèria pendent encara a casa nostra.

El pla de formació permanent del departament d'ensenyament

A partir de l'any 1984, el Departament d'Ensenyament va impulsar l'experimentació de noves propostes curriculars i organitzatives del darrer tram de l'Ensenyament General Bàsic i la Secundària.

Durant aquest període d'experimentació de la Reforma i un cop dissenyades les línies bàsiques de la Nova Ordenació del Sistema Educatiu, va sorgir la necessitat d'impulsar des del Departament d'Ensenyament un programa específic de Formació Permanent per al professorat en exercici de nivells educatius no universitaris.

L'estiu de 1989 es va redactar el Pla de Formació Permanent, a partir del document base,

amb la voluntat d'integrar les experiències prèvies en Formació Permanent, realitzades pel propi Departament, des de l'assumpció de competències en matèria educativa, i per les institucions especialitzades al respecte, i de preparar el professorat per aplicar la Reforma Educativa.

L'aplicació del PFP es va iniciar el mes de setembre de 1989 i està previst que duri fins el 1995-96. La primera fase es va cloure al final del curs escolar 1991-92, la segona fase es va iniciar el curs 1992-93.

El Departament d'Ensenyament s'ha proposat d'assolir els objectius del Pla de Formació i arribar al curs 1995-96 de manera que es puguin avaluar els resultats amb rigor i dissenyar un nou marc per a la formació permanent. Un marc nou per a una situació nova del sistema. Com s'ha dit, fins el 1996 s'introduiran, amb nous programes, les actuacions que siguin oportunes i ens permetin de fer més efectiu l'esforç de recursos materials i humans invertits en formació. Tanmateix, el model de formació i les orientacions generals del Pla continuen vigents i són la pauta d'actuació de la Sots-direcció General. Els canvis de persones en els càrrecs de la nostra Sots-direcció no han afectat la continuïtat del model, ni la dels programes concrets, excepte els canvis introduïts per fer algunes millores en programes i actuacions concretes o per donar més coherència i funcionalitat als plans de Zona.

Era molt important donar compliment a les previsions inicials del Pla de Formació per tal d'avançar després amb coherència.

Cap on va el pla de formació permanent

Per això creiem oportú recordar els principis, objectius i Blocs que configuren el Pla de Formació.

La proposta d'estructura que es formula al Pla està guiada pels principis següents de territorialització, eficàcia i optimització de recursos. (Per raons d'espai no s'entra en la descripció detallada d'aquests principis).

Els objectius generals que orienten el Pla de Formació Permanent del Professorat són els següents:

- Contribuir a l'increment de la qualitat de l'ensenyament per mitjà de la formació permanent del professorat incidint en la millora de la pràctica docent i en l'organització dels centres.

- Oferir un marc que contempli les actuacions relatives a la formació permanent del professorat per a la nova estructura, objectius, disseny curricular i mètodes derivats de la Reforma del Sistema Educatiu, d'acord amb les necessitats del sistema, els interessos dels professors i l'ofere-

ta de les institucions especialitzades.

- Organitzar territorialment i amb criteris descentralitzadors i participatius les activitats de formació permanent a fi de poder donar una resposta per zones a les necessitats detectades de formació i conjugar-la harmònicament amb les necessitats de formació i especialització en noves àrees del mateix sistema.

- Fixar un marc estable de col·laboració i coordinació amb universitats, institucions, moviments de mestres i entitats relacionades amb la formació del professorat afermant la vinculació entre la formació inicial i permanent.

- Oferir una tipologia diversa de programes institucionals de formació que, responen a necessitats i nivells diferents, afavoreixin la reflexió teòrico-pràctica sobre l'exercici professional i impulsin l'actualització i la recerca educativa.

- Potenciar la participació i la implicació del professorat en la detecció de necessitats i proposta d'activitats, reconeixent, incentivant i valorant la participació en les activitats de formació permanent.

- Preveure i aplicar mecanismes d'avaluació que permetin la revisió continuada de les activitats del Pla i que informin sobre la cobertura de necessitats i les modalitats de formació adients.

El Pla de Formació està estructurat territorialment per Zo-

nes, en les quals es desenvolupen majoritàriament les activitats de formació. En els Plans de Zona s'organitzen activitats amb una planificació que parteix de la detecció de necessitats per part d'una Comissió en què participen diversos agents socials. Anualment s'actualitzen els criteris prioritaris, segons les necessitats més globals. El pla ha estat dotat de pressupostos suficients, mantinguts en moments de dificultats econòmiques, i busca, per damunt de qualsevol altra finalitat, la qualificació i el desenvolupament professional dels docents. A Catalunya ens movem amb un model de formació propi, en el qual els Centres de Recursos tenen unes funcions específiques, diferenciades de les que a la resta de l'Estat tenen els Centres de Professors. En el nostre cas hem apostat per vincular i relacionar la formació inicial i la permanent del professorat per mitjà d'una forta implicació de les Universitats al Pla de Formació. Un model certament no exempt de dificultats, però que creiem vàlid i adequat a les nostres circumstàncies. Els Centres de Recursos són un instrument important de suport organitzatiu i d'ajuda a les Comissions que a cada Zona intervenen en el Pla de Formació de cada Territori.

En el model de formació de què parlem es compta amb modalitats formatives ben diverses: des de la formació adreçada a centres, a formació presencial en cursos bàsics per a la difusió del model de la reforma; des de

programes en la línia d'investigació-acció a activitats formatives específiques per a funcions diverses presents dins del sistema educatiu (caps d'estudis, directors, EAPs, CRPs...). Es tracta d'un model mixt, que combina i preveu programes amb orientacions diverses.

No pretenem afirmar que el model funcioni a plena satisfacció. Sabem que cal introduir correctius que millorin els Plans de Zona i d'altres aspectes del que es va fent. En els tres cursos que porta de realitzacions, el Pla s'ha avançat molt i resten, encara, coses a millorar i línies a desenvolupar amb més força o insistència. Entenem, però, que no s'està improvisant i que s'està realitzant una tasca molt positiva, amb la col·laboració de molts professionals.

Moment actual del pla i perspectives

En el moment d'escriure aquestes pàgines s'ha tancat la primera fase del Pla i ens trobem de ple en una avançada etapa de la segona.

S'estan desplegant nous programes per a l'anticipació de la reforma educativa a la Secundària Obligatoria, adreçats als equips docents i directius dels centres (privats o públics), amb l'objectiu de preparar el profes-

sorat fent una formació específica d'àrea i una altra de referida a la gestió dels centres de Secundària. Aquest programa va ser experimentat prèviament com a experiència pilot en algunes Delegacions Territorials. Els *Mòduls d'aprofundiment* organitzats pels ICes completaran aquesta formació d'àrees. És un programa directament vinculat amb la pràctica docent i la gestió de centres. Amb ell es fa un pas més en la línia de formació adreçada als centres i als equips directius. El desenvolupament del Bloc D (programes de formació adreçats als centres) té així una nova formació oferta a tots els centres que han d'anticipar la reforma, iniciada nou mesos abans de la seva implantació. És l'únic programa d'aquestes característiques a l'Estat espanyol per a la nova Secundària obligatòria. Aquest programa pretén dinamitzar, alhora, el treball d'equip dels professors en els centres. La seva avaluació és força alta i ben valorada pels docents.

Paral·lelament s'està desenvolupant un altre programa: «Seminars de Caps d'Estudis», per dinamitzar i assessorar el treball d'elaboració dels Projectes Educatius, Curriculars i Lingüístics dels centres de Primària.

El febrer de 1995 s'han posat en marxa nous cursos de formació de directors de Primària i Secundària. Es preveu una actuació de dos anys més passats els quals tots els directors hauran rebut una formació específica per a la gestió i direcció

dels centres educatius. D'altra banda, les universitats organitzaran cursos de gestió i direcció de centres durant l'any 1996, adreçats al conjunt del professorat interessat.

L'any 1995 s'ha iniciat un programa de formació, de dos anys i mig de durada i en la línia d'investigació-acció, sobre «Les relacions interculturals i el paper de l'escola». Aquest programa ha estat encarregat a un equip universitari, especialitzat en antropologia social aplicada. Paral·lelament es desenvoluparan d'altres iniciatives que formen amb aquesta un sol paquet formatiu més ampli: formació de *valors* (amb especial cura pel foment de valors que contrarestin els brots de racisme i la xenofòbia) i en «Història i Geografia de Catalunya».

Resta un any i mig de vigència de l'actual Pla de Formació. Per tal d'avançar en línies de futur més innovadores, caldrà consolidar els Plans de Zona i tota l'estructura organitzativa i participativa que comporta, vetllant perquè es compaginin de manera eficient les demandes d'iniciativa del professorat i les necessitats de formació del propi sistema. Serà, també, una actuació decidida en el camp de la Formació Professional. Existeix un Projecte específic de formació que començarà a implantar-se aquest pròxim mes de setembre, com una acció potent i decidida del Departament.

D'acord amb les previsions del Pla de Formació, es conti-

nuarà desenvolupant les accions formatives de cada Bloc, de manera que a l'acabament del Curs 1995-96 els objectius bàsics del Pla s'hagin pogut assolir o s'hagi avançat decididament en aquella línia.

Enguany s'ha publicat una Ordre de reconeixement de les activitats de formació que organitzen diverses entitats, en el marc del Bloc B del Pla de Formació. L'ordre ha recollit les observacions i les propostes del dictamen realitzat pel Consell Escolar de Catalunya i suposa un pas endavant en el reconeixement de les activitats de formació que realitzen moltes entitats sense finalitat de lucre i amb personalitat jurídica pròpia.

El camí a recórrer fins el 1995-96 ens ha de permetre consolidar i aprofundir la territorialització amb criteris descentralitzadors i participatius. Igualment l'experiència d'aquests dos pròxims cursos ens hauria de permetre aprofundir en la línia de formació encetada l'any 1993-94, amb el programa de formació per a centres que anticipen la Reforma, que es caracteritzà per la proximitat a la pràctica docent i per la interacció teòrico-pràctica a l'aula i a la gestió dels centres.

La línia d'investigació-acció, que inspira el Programa per la Interculturalitat, que s'implantarà de 1995 a 1997, és també pròpia d'una nova perspectiva aplicada que pot desenvolupar, en el futur, d'altres actuacions. Creiem

que d'aquesta manera la formació pot contribuir, com a element motriu, a la introducció d'importants innovacions en el sistema. El mateix podríem dir

sobre la virtualitat dels altres nous programes de formació (per a «Caps d'estudis», per a «Directors», etc.).

Paraules clau

Renovació pedagògica

Formació del professorat

Formació permanent

Departament d'Ensenyament

Abstracts

El concepto de «renovación pedagógica» evoca en los autores la larga tradición de reforma de la escuela catalana; de sus raíces, que se remontan a principios de este siglo. La renovación pedagógica es un punto educativo plural, realizado en el día a día de las escuelas, impulsado por la iniciativa libre y espontánea del profesorado y por la acción institucional de las administraciones públicas. En Cataluña, estos dos factores se articulan y se implican mutuamente en el marco del Plan de Formación Permanente del Departament d'Ensenyament de la Generalitat. Los autores hacen un rápido análisis de las actividades de formación permanente y de la evolución y situación actual del Plan de Formación Permanente, haciendo hincapié en las líneas de trabajo que impulsan este plan y sus perspectivas.

Le concept de «rénovation pédagogique» évoque aux auteurs la longue tradition réformatrice de l'école catalane, qui remonte au début du siècle. La «rénovation pédagogique» est un courant éducatif pluriel, mis en oeuvre au quotidien dans les écoles, né de l'initiative libre et spontanée du corps enseignant et de l'action institutionnelle des administrations publiques. En Catalogne, ces deux facteurs s'inscrivent et se conjuguent dans le cadre du Plan pour la formation permanente du département d'Enseignement de la Generalitat de Catalunya. Après une analyse rapide des activités de formation permanente et de l'évolution et de la situation actuelle du Plan pour la formation permanente, les auteurs indiquent les lignes de travail sous-tendant les nouveaux programmes de formation permanente et leurs perspectives.

The concept of «educational renewal» suggests to the authors the long tradition of reform of Catalan schools, roots which stretch back to the turn of the century. «Educational renewal» is a pluralistic educational current, a process carried out in the day-to-day activities of schools, powered by the free, spontaneous initiative of teachers and the institutional action of the public administrations. In Catalonia those two factors are structured and interact within the framework of the Ongoing Training Plan of the Education Department Generalitat of Catalonia. The authors make a brief analysis of the ongoing training activities and the evolution and present situation of the Ongoing Training Plan, picking out the lines of work behind the new ongoing training programmes and their prospects for the future.